

stanje listinskega fonda rodbinskega arhiva grofov-ske linije, temveč bo poskušala v čim večji meri rekonstruirati celotni turjaški listinski fond do leta 1500. Gradivo tega obdobja se namreč večinoma nanaša na slovensko ozemlje, kasneje pa ne več toliko.

Kot je v navadi, avtorja v knjigi pojasnjujeta tudi edicijska načela, ki sta se jih držala pri pripravi knjige. Le-ta so sicer v stroki že uveljavljena, vendar pa sta tako tudi laičnim uporabnikom omogočila boljši pregled in lažjo uporabo objavljenih listin.

Turjaška knjiga listin naj bi obsegala tri knjige, v katerih naj bi bilo objavljenih okoli 750 listin. Prva knjiga vsebuje listine od leta 1218 do leta 1400, v drugi knjigi, ki je v delu, naj bi bile objavljene listine do leta 1500, tretja knjiga pa naj bi zajemala novoveške listine, zgolj "ta prave" turjaške (iz gradu Turjak), in ne listin iz drugih arhivov.

V prvi knjigi je objavljenih 277 listin, od katerih je 209 originalov. Večina (200) jih je pisanih na pergament, 9 pa na papir. 49 listin je ohranjenih le v prepisih, preostale so izgubljene. Vsebinsko slednjih poznamo le iz izvlečkov. To predstavlja posebno problematiko, na katero avtorja tudi upravičeno opozarjata. Omeniti velja tudi, da sta avtorja morala poleg turjaškega arhiva gradivo poiskati tudi v drugih arhivih, saj se posamezne listine, prepisi in izvlečki nekaterih izgubljenih listin hranijo tudi tam.

Osrednji del knjige predstavlja objava posameznih listin. Vsaka listina je predstavljena z zaporedno številko, sledi kratka vsebina (regest), datacija, opis posameznega dokumenta z navedbo mesta hranjenja originala in morebitnih prepisov, navedena je morebitna objava. Sledi prepis listine, na koncu pa so še opombe, kjer najdemo podatke o pečatih, ipd.

Uporabniki knjige se bodo razveselili tudi imenskega kazala, kjer najdemo vsa imena (tako osebna kot tudi zemljepisna), objavljena v listinah. Slednje mogoče ni ravno najbolj posrečena oblika, če pa gledamo s stališča uporabnika, je to velikokrat zelo dobrodošlo.

Knjigo kot priloga bogati tudi obsežen sklop barvnih fotografij pečatov (avtorica večine fotografij pečatov je Barbara Žabota iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana) posameznih objavljenih listin. Le-te so razvrščene vsebinsko, znotraj posameznih sklopov pa kronološko; za hitreše iskanje je na voljo tudi abecedno imensko kazalo pečatnikov.

Avtorjema gre iskrena zahvala in vse čestitke za opravljeno delo. Objavljene listine namreč niso pomembne samo za domače uporabnike in raziskovalce, pač pa tudi za tuje. Marsikatero delo bo sedaj mogoče dopolniti in popraviti. Prav tako bo marsikateri raziskovalec sedaj hitreje našel zeleni podatek, sicer bi moral iskati po raznih drobcih v literaturi in posameznih arhivih. To namreč omogoča tudi elektronski dostop do vsebine knjige pre-

ko svetovnega spleta (<http://tkl.zrc-sazu.si/>), kar lahko označimo kot pozitivni pristop, ki ga je moč najti tudi drugje v Evropi.

V zadnjih letih je v Evropi v "modi" digitalizacija in izdajanje listinskega gradiva ter omogočanje dostopnosti le-tega širši javnosti tudi preko spleta. Miha Preinfalk in Matjaž Bizjak sta lastnikom oziroma varuhom turjaškega arhiva tako pripravila najboljšo možno osnovo, če bi se v prihodnosti odločili za ta korak – tj. vsako listino sta podrobno popisala po najstrožjih kriterijih in ji dala mesto v času in prostoru.

Naj vama volje in poguma ne zmanjka!

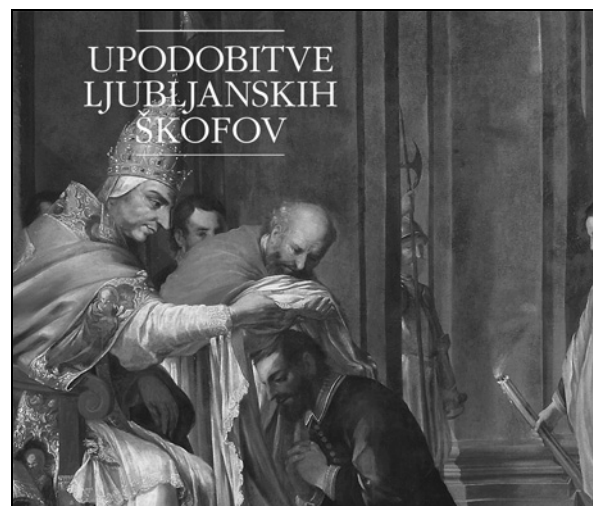
Jure Volčjak



Upodobitve ljubljanskih škofov (gl. ur. Ana Lavrič). Ljubljana : Narodna galerija, 2007, 454 strani.

Na srečanje z (nad)škofi, ki se ponašajo z imenom ljubljanski (že) skoraj 550 let, nas slovesno povede naslovnica knjige s prizorom umestitve prvega škofa Žige (Sigmunda) Lamberga. Spoštljivo sklonjenega Lamberga na kakovostni sliki iz poznega 17. stoletja ogrinja z roketom papež Pij II. Ta je z bulo 6. septembra 1462 potrdil devet mesecev starejšo ustanovno listino škofije cesarja Friderika III., Lambergovska škofovska posvetitev pa je potekala v Rimu 6. junija 1463. Motiv upodobitve, ki je nekdanji izpostavljal legitimnost papežu neposredno podrejene škofije, je danes predvsem znamenje tradicije, vredne pristnega spoštovanja.

Izhodišče za knjigo je bila razstava, postavljena na ogled med 19. junijem in 14. oktobrom 2007 v Narodni galeriji v Ljubljani, pri čemer knjiga ni



običajni, na razstavljene predmete osredotočeni katalog. Sama razstava, namenjena počastitvi 300-letnice posvetitve nove stolne cerkve, je namreč zahtevala večletne, široko koncipirane priprave in interdisciplinaren pristop, kar uteleša tudi knjiga, ki je, kakor beremo v Spremni besedi, "sad obsežnega znanstvenoraziskovalnega in restavratorskega projekta, pri katerem so od 18. decembra leta 2003 sodelovali Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Narodna galerija, Narodni muzej Slovenije in Nadškofija Ljubljana". Prvi sklop te zajetne in lepo oblikovane publikacije je sestavljen iz (daljših) zgodovinskih, grboslovnih, umetnostnozgodovinskih in numizmatičnih študij, drugi, kataloški sklop pa iz (krajših) prikazov upodobitev ljubljanskih (nad)škofov ter t. i. galerije škofov Božidarja Jakca. Sklop študij začena niz kronološko razvrščenih življenjepisov štirinadesetih oseb, kolikor jih je do leta 2004, ko je bil imenovan zdajšnji nadškof Alojz Uran, zasedlo škofovski oziroma v letih 1788–1806 in po letu 1961 nadškofovski sedež v Ljubljani. Pregledna življenjepisna besedila (str. 11–89) – delo ta hip zagotovo najboljšega poznavalca problematike Franceta M. Dolinarja¹ – odstirajo različne življenjske zgodbe in osebnostne profile škofov, ki jih dopolnjuje obravnava škofovskih grbov Jureta Volčjaka (str. 91–183). Po kratki predstavitvi (cerkvene) heraldike ter opisu splošnih značilnosti ljubljanskega škofijskega in kapiteljskega ter posebej proštovega in dekanovega grba se Volčjak pohvalno posveti sistematični primerjalni analizi osebnih in "službenih" grbov, kot jih za posamezne škofove razkrivajo viri prve roke na eni strani in v veliki meri na podlagi sekundarnega gradiva nastali opisi in podobe na drugi. S prispevkom Ane Lavrič (str. 185–233), tudi zasnovateljice razstave in glavne urednice knjige, se prvi sklop približa središnji tematiki – portretnim podobam škofov. Če so navedbe o izvoru in izboru predstavljenih upodobitev ter historiat raziskav morebiti manj zanimivi za širše bralstvo, pa utegnejo pozornost manj "posvečenih" hitro pritegniti razdelki o ikonografskih vzorcih, o portretih škofov iz zapuščinskih inventarjev ter o škofovskih oblačilih in atributih. Dragoceni so jedrnat opisi posameznih kosov uradne, t. i. korne in ceremonialne ter liturgične škofovske obleke in insignij, tj. predmetov, ki kažejo na škofovsko oblast in dostojanstvo upodobljenega. Prvi del knjige sklepa poglavje o sicer redkih ohranjenih medaljah ljubljanskih škofov (str. 235–247), ki ga je prispeval Peter Kos.

Ceprav to ni eksplicitno utemeljeno, stoji na začetku kataloškega dela (str. 249–395) opis kipov štirih emonskih škofov, ki jih je leta 1712 oziroma

1713 izdelal Angelo Putti in jih v ljubljanski stolni cerkvi lahko vidimo še danes. Kljub temu da je zgodovinsko izpričan le prvi od upodobljenih škofov, sv. Maksim, vključitev osmišlja dejstvo, da je bila antična Emona kot predhodnica Ljubljane vsaj od konca 17. stoletja bolj ali manj v zavesti škofijskih voditeljev, v skladu s tem pa poudarjane antične korenine ljubljanske škofije. Nazornemu opisu "Emoncev" izpod peresa Blaža Resmana sledijo podobe ljubljanskih škofov, ki jih uvajajo reprodukcije njihovega grba. In ravno grb je pri petih škofih, kot pravi glavna urednica, "edino, kar poznamo, saj njihovih portretov doslej še nismo izsledili". Pri tem je zanimivo, da so med peterico ob dveh škofih iz 16. stoletja (Konrada Glušiča, u. 1578, in Baltazarja Radliča, u. 1579) kar trije načelovali škofiji v 18. in v začetku 19. stoletja: Viljem Leslie (1718–1727), Leopold Jožef Hanibal Petazzi (1760–1772) in Anton Kavčič (1807–1814). Vsi trije so bili poleg tega škofje, pomožni škofje ali škofijski administratorji še drugje, zaradi česar se portretni praznini čudimo, toliko bolj ker je bilo v iskanje vložene resnično veliko truda. Katalog predstavlja sicer vse znane podobe starejših škofov – ne le sočasne –, medtem ko gre pri mlajših za izbor; zaradi preobsežnosti je v celoti izpuščeno fotografsko gradivo. Na svoj način so povedne razlage petih upodobitev, ki so "do zadnjih raziskav veljale za portrete ljubljanskih škofov". Prav potrpežljivo restavratorsko in raziskovalno delo je med drugim omogočilo razrešitev identitete doslej napačno identificiranih upodobljenec, med katerimi izstopajo portreti tistih iz t. i. galerije prednikov v ljubljanski nadškofijski palači, za kar ima največ zaslug Ana Lavrič. Ob tem je treba dodati, da je samo pri pisanju kataloških enot sodelovalo 22 strokovnjakov iz različnih (pedagoško) raziskovalnih ter muzejskih oziroma galerijskih ustanov; trije od teh prihajajo iz Italije in Avstrije ter Češke. Dolga sta tudi seznam ustanov in posameznikov, ki so umetniška dela posodili, in seznam oseb, navedenih v zahvali – dodaten dokaz, kako resno je bil projekt razstave in kataloga zastavljen.

Z vsebino knjige in v njej objavljenimi slikami se seveda lahko seznanimo na več načinov, s samimi škofi po dveh osnovnih poteh: tako da o škofu, ki nas zanima, drugega za drugim preberemo razdelke o njegovem življenju, grbu in upodobitvah, bodisi tako da se lotimo branja življenjepisov (razčlenitve grbov oziroma portretov) za škofo določenih obdobj ali pač za vse predstojnike ljubljanske škofije, od prvega do zadnjega. Če se ob "vertikalnem" branju zavemo pomena čim bolj celostne obdelave vsakega posameznega škofa, nas ob "horizontalnem" branju navdušijo zlasti srečanja s skozi čas spreminjajočimi se svetovi. Delo prinaša poleg tega nemalo novega ali na novo osvetljenega; med življenjepisnimi prikazi kaže omeniti vsaj biografijo Mi-

¹ France M. Dolinar je ljubljanskim škofom posvetil tudi monografijo "Ljubljanski škofje", ki jo je prav tako z letnico 2007 izdala založba Družina.

haela Brigida, prvega ljubljanskega nadškofa in metropolita v letih 1788–1806 (str. 51–54), med predstavitvami grbov tiste za škofe domnevno kmečkega izvora, denimo Urbana Textorja, škofa v letih 1543–1558 (str. 118–119), med upodobitvami pa štirinajst podob Tomaža Hrena, ki je škofoval v obdobju 1599–1630 (str. 267–278, 405), trinajst Antona Alojzija Wolfa, škofa med letoma 1824 in 1859 (str. 332–341, 421), in osemnajst Antona Bonaventure Jegliča, ki je škofijo vodil v marsičem prelomni dobi 1898–1930 (str. 352–364, 425). Čeprav so nekateri škofje markantnejši od drugih – z vidika zanimanja za (portretno) umetnost denimo škof Oton Friderik Buchheim (1641–1664) – in se o nekaterih še danes krešejo nasprotujoča si mnenja, tako denimo o škofu Gregoriju Rožmanu (1930–1959) ter o nadškofu in metropolitu Francu Rodetu (1997–2004), si prav vsi zaslužijo nadaljnjih raziskav in obravnav. Medtem ko bodo ljubitelji umetnosti verjetno posebej pozorni na od 19. stoletja večji del znane avtorje upodobitev, pa kaže v zvezi s krajevnim zgodovinopisjem opozoriti predvsem na

dvoje: da so ljubljanski škofje vse do osemdesetih let 18. stoletja izvajali škofovskie pravice in dolžnosti na ozemlju župnij v treh deželah – na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem (po t. i. jožefinskih reformah na Kranjskem) in da je večina škofov (z naslovom knezoškof od Krištofa Ravbarja, natančneje od leta 1533, do vključno Jegliča) izšla iz različnih krajev domačega slovenskega prostora.

Pričujoča predstavitev prihaja sicer z zamudo, vendar ta ob utemeljeni domnevi, da knjiga še dolgo ne bo presežena, najbrž ni tako huda. Delo, ki Ljubljano "uvršča med evropske škofije z najbolje raziskanim gradivom te vrste" – upodobitvami, a tudi grbi –, kar kliče k temu, da ga večkrat vzamemo v roke. Vsebinska in oblikovna preglednost, na vire oprti podatki in nova vprašanja, simbolika grbov, živost podob in večine komentarjev ... so stvari, zaradi katerih nas bo knjiga pritegovala še vrsto let.

Lilijana Žnidaršič Golec